

СВІТ МОВИ – СВІТ У МОВІ

МАТЕРІАЛИ VII Міжнародної наукової конференції

Київ 2023

**Міністерство освіти і науки України
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України
Лодзинський університет
Шуменський університет
імені Єпископа Костянтина Преславського**

СВІТ МОВИ – СВІТ У МОВІ

МАТЕРІАЛИ

VII Міжнародної наукової конференції 27 жовтня 2023 р.

Київ – 2023

УДК 811
ББК 81.2

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету
іноземної філології Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова (протокол № 5 від 14 грудня 2023 р.)

Світ мови – світ у мові: матеріали VII Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 27 жовтня 2023 р.; Український державний університет імені Михайла Драгоманова): тези доповідей / уклад. І. В. Воловенко, Т. В. Слива; за заг. ред. Ю. В. Кравцової. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. 285 с. електронне видання

ISBN 978-966-931-299-0

Збірник містить тези доповідей учасників наукової конференції, де розглядаються актуальні проблеми історичного розвитку мови, взаємозв'язку мови та мислення, мови як феномена культури, її ролі в міжкультурній комунікації, мовної семантики, лексико-граматичних інновацій, функціонування мовних засобів у різних типах дискурсу, сутності мовної особистості, прикладні аспекти вивчення мови.

Призначено для філологів – учених, викладачів, студентів.

ISBN 978-966-931-299-0

© Автори статей, 2023

© Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, 2023

2. *Heilman R. B.* Escape and escapism varieties of literary experience. *The Sewanee Review*. 1975. 83(3). P. 439–458.
3. *Macpherson H. S.* Escapist Literature and the Literature of Escape. *Women's Movement*. 2000. P. 26–48.
4. *Zhao H.* On the Motif of «Escape» in Narration. URL: <https://www.atlantispress.com/article/125988808.pdf>
5. *Zhao H.* The return of escape: A review of Morrison's new work «Home». *Foreign Literature Trends*. 2012. 06. P. 17–18.

**О. М. Костюк,
Е. Д. Світличина
Київ, Україна**

СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОГО ВТІЛЕННЯ ТЕМИ ВІЙНИ І МИРУ У РОМАНІ ДЖ. ЕРПЕНБЕК «ПРОКЛЯТТЯ ДОМУ»

Тема війни і миру надзвичайно актуалізувалася у наш час. Її обговорюють у політичному, історичному, філософському контекстах. Як відомо, саме війни стали віхами європейської історії ХХ ст. Означена тема стосується багатьох проблем, таких як життя та смерть, адаптація людини до нових страшних умов і боротьба за краще майбутнє, інстинкт самозбереження і обов'язок особистості, травми втрати батьківщини та близьких людей [2].

Тема війни і миру, починаючи з Першої світової війни, стала однією з провідних для мистецтва ХХ ст. Художня література стала потужним способом культурного осмислення цих феноменів. До її розкриття долучилися такі письменники, як А. Барбюс, Р. Олдингтон, Е. Гемінгвей, Е. М. Ремарк, Т. О'Брайен та ін. Воєнна тематика творів кожного з них детально досліджена літературознавцями. Є і узагальнювальні праці щодо художнього змалювання війни і миру, наприклад, Л. Ф. Хабібুলліної, А. П. Саруханян, В. Б. Волкової, І. Г. Каропи та ін.

У розкритті теми Другої світової війни у західній літературі дослідники виявляють кілька продуктивних тенденцій [5]. Перша – прагнення до документального відтворення подій у перші повоєнні роки (Г. Бьолль, Дж. Олдрідж, Д. Б. Прістлі). Друга тяжіє до створення епічних циклів (Р. Х'юз, Е. Повелл). Третя розглядає війну з загальнофілософської точки зору як основу для міфологізованої, метафоричної картини світу (Ж.-П. Сартр, А. Камю, В. Голдінг). Четверта – антиутопія та альтернативна історія. П'ята – детективні

романи про наслідки Другої світової війни (Я. Флемінг, Р. Харріс). Шоста досліджує самоідентифікацію героя крізь призму історичної та особистісної травми (К. Ісігуро, І. Мак'юен). Втім, це питання залишається дискусійним.

Тему війни у сучасній українській прозі досліджували Я.І. Кулінська, Д. Білоус, Н. Герасименко, О. Максименко, Г. Скоріна, М. Рябченко та ін. [3].

Дж. Ерпенбек – спадкова письменниця, режисерка оперної сцени, авторка 8 книжок, перекладених 20-ма мовами, лауреатка престижних літературних премій – звертається до теми війни і миру у своєму проникливому романі «Прокляття дому», він через рік після виходу в оригіналі, вже у 2016 р. вийшов в українському перекладі і практично не досліджений. Виняток становлять лінгвістичні розвідки з проблем відтворення індивідуально-авторського стилю мовлення Ерпенбек у перекладі [4]. Усе це визначає актуальність пропонованої роботи.

Мета роботи – з'ясувати специфіку втілення теми війни та миру в романі Дж. Ерпенбек «Прокляття дому». Об'єкт дослідження – текст роману «Прокляття дому» в українському перекладі Х. Назаркевич, а предметом обрано художні засоби втілення теми війни та миру в романі. Застосовані елементи історико-культурного, структурного та герменевтичного методів.

У центрі художнього простору роману – невеликий літній будиночок на брандербурзьких озерах. Дія відбувається на історичному проміжку від Веймарської республіки до років після возз'єднання Німеччини. За цей час там живуть три родини, п'ять поколінь: архітектор з Берліна, єврей, який тікає від нацистів, і письменниця, яка вірить у соціалістичну ідею і нову Німеччину.

Один із трьох епіграфів – із Ф. Гьолдерліна – «... о ви, ліси моєї юності, Чи обіцяєте мені, коли повернуся, повернення спокою» – увиразнюють головний конфлікт – між руйнівним рухом історії і прагненням людини до спокою і гармонії. Наслідуючи Г. Г. Маркеса, Дж. Ерпенбек змальовує своєрідне століття самотності місцевих мешканців: *«Батьком солтиса був солтис, а батьком тамтого – також солтис, котрого батьком і собі був солтис, і так далі аж до тисяча шістсот п'ятдесятого року. Не хто інший, як сам король, зробив батька батька батька батька солтиса солтисом»* [1].

Твір має складну наративну організацію. Оповідач виступає то від третьої, то від першої особи, вдається до прийому «чужого мовлення», про минуле говорить у теперішньому часі: *«Він знову спускається вниз, тепер риплять друга, п'ятнадцята і передостання сходинки, перила внизу він власноручно оздобив різьбленим виноградом. Зачиняю... Позачиняти. Позачиняти, а ключ залишити в замку. Щоб*

вони його не виламували. Не вибивали двері, тільки щоб негнули чи не розрізали ґрати, що захищають скло у входних дверях» [1].

Переплетіння різних часових форм, використання різних стилістичних прийомів, засобів додають твору інтриги, складності, сюжетної напруги.

Важливий сюжетний пласт постає в особистих спогадах головних героїв, він зорієнтований на минулі події, але такі, що знов і знов актуалізуються у свідомості. Це спонукає порівняти споріднені катастрофи минулого та сьогодення. Авторка часто використовує ретроспекцію і створює особливу атмосферу самозаглибленості героїв у творі: *«Вона й сьогодні, коли хтось говорить про війну, думає насамперед про війну, яку її тіло розпочало проти неї в той самий час, коли на Німеччину впали перші бомби»*. Ці спогади ніби охоплюють не лише їхню власну, й чужу пам'ять, пам'ять інших мешканців, дому [1].

Авторка зберігає стриманий нейтральний, навіть мінімалістичний стиль, що справляє враження хроніки, історичного документа. Але хронологія подій порушена, розповідь фрагментарна, має місце гра простором, поява і зникнення як людей, так і символічних речей визначають перебіг сюжету. Дослідники зазначають, що в Ерпенбек *«повтори, виступаючи композиційним принципом, слугують цілям передачі особливостей індивідуально-авторського світогляду через позначення розгортання авторської думки, створення смислової багаточаровості тексту завдяки ланцюжку асоціацій, акцентуації центрів смислового прирощення, передавання емоцій та їх інтенсивності, реалізації естетичного впливу через структурування та ритмізацію тексту» [4].*

Головну роль в романі відіграють персонажі-власники будинку. Через їхні біографії проходить війна, хоча самі бої залишаються поза сюжетом. Роман зачіпає не лише тему війни та її наслідки, він також глибоко занурює читача в психологічний стан персонажів, які страждають фізично й емоційно, розкриває їхні приховані страхи, а також біль втрати дому та близьких людей. Етапи історії дому об'єднує постать Садівника – мовчазного і вічного, як сама природа. Протягом усього твору він віддано виконує свою роботу біля будинку, іноді видається зловісним провідником до потойбіччя, де час не лінійний, а циклічний і історія втрачає сенс.

У романі Дж. Ерпенбек спостерігаємо певні символи. Наприклад, символ дому, провідний у романі, занурює людей у спогади, показує як стрімко плине час. Авторка глибоко досліджує поняття *«рідного дому, рідної землі»*. Люди, які застали війну, воєнні часи, завжди прагнуть повернутися, відчутти втрачений спокій, любов і тепло.

Війна асоціюється зі зникненням людей (смерть, втеча, концтабір) та речей (порцеляна, столове срібло, реманент), які періодично то

закопують у газоні, то опускають у ящиках в озерну мілину, чекаючи на загарбників. Викупивши у євреїв, що поспіхом віддають свій маєток за безцінь, купальню, архітектор випадково витерся там «чужими рушниками», які навіть не встигли прибрати.

Мир, навпаки, співвіднесено із поверненням, спокоєм, зняттям чохла, піднятими віконницями, пошуками захованих побутових «скарбів»: «Він справді вже не знає нічого з того, що знав колись: що можна вважати скарбом, а що – ні», – думає про себе Архітектор [1].

Також твір багатий на неочікувані метафори та метонімії, що додає тексту забарвлення, породжує просторові, звукові та кольорові образи: «Його професія – **проекувати батьківщину**. Поставити навколо повітряного простору чотири стіни, вирвати **кам'яними кігтями** повітряний простір з усього, що росте і бринить, зафіксувати його». Наприклад, епітети «сумний сміх» або «темне небо» передають загальну тональність розповіді – це смуток, печаль. Риторичні питання також наявні у романі, таким чином авторка залучає міркування та емоції читача, підкреслює головні моменти твору: наприклад, «Чи можливо взагалі забути своє минуле?» [1].

Таким чином, екстремальний досвід війн вилучає героїв роману з повсякденного життя і зіштовхує з невідворотністю трагічного вибору, несподіваної відповідальності, смерті, самотності, втрати сенсу буття. Це повторюється знову і знову. У цьому і є прокляття дому. Специфіка втілення теми війни та миру у романі в особливій наративній організації, використанні сюжетно-композиційних прийомів, завдячуючи яким час зливається та події переплітаються одна з одною, та витончених стилістичних прийомах змалювання художнього світу.

Література:

1. *Ерпенбек Дж.* Прокляття дому. Роман. Пер. З нім. Х. Назаркевич. Чернівці. Книги–2016. URL: <https://coollib.com/b/396948-dzhenni-erpenbek-proklyattya-domu/read>
2. *Карона І. Г.* Художнє осмислення війни як пограничної ситуації. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvennoe-osmyslenie-voyny-kak-pogranichnoy-situatsii/viewer>
3. *Кулінська Я. І.* Тема війни на сході України в сучасній малій прозі (на матеріалі книжок «Рокада» Г. Цимбалюка, «Вовче» К. Чабали, «Літо-Ато» Олафа Клеменсена та ін.). Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31(70) № 4. Ч. 4. С. 34–41.
4. *Літвінова М. М.* Лексична когезія в художній прозі Дженні Ерпенбек (в аспекті німецько-українського перекладу). Закарпатські філологічні студії. Вип. 15. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.15.28>
5. *Хабибулліна Л. Ф.* Друга світова війна в сучасній літературі. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vtoraya-mirovaya-voyna-v-sovremennoy-literature/viewer>